

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 3 (1982)

Οδοιπορικό της αποστολής για συλλογή υλικού στη Μακεδονία (13-26 Αυγούστου 1953)

Ελένη Γλυκατζή

doi: [10.12681/deltiokms.284](https://doi.org/10.12681/deltiokms.284)

Copyright © 2015, Ελένη Γλυκατζή

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γλυκατζή Ε. (1982). Οδοιπορικό της αποστολής για συλλογή υλικού στη Μακεδονία (13-26 Αυγούστου 1953). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 3, 197-208. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.284>

ΑΠΟ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Τὰ δύο κείμενα πού συνθέτον τὴν ἐπιλογή μας ἀπὸ τὸ ὄλικὸ τοῦ ἀρχείου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν εἶναι χαρακτηριστικὰ τῆς μεθόδου μὲ τὴν ὁποία ἡ Μέλπω Μερλιὲ καὶ οἱ συνεργάτες της προσπάθησαν νὰ ἀναπαραστήσουν τὸν ἑλληνικὸ κόσμον τῆς Μικρασίας. Τὸ ὀδοιπορικὸ τῆς Ἑλένης Γλόκατζη στὴ βόρειο Ἑλλάδα καταγράφει τὴν προσπάθεια τοῦ Κ.Μ.Σ. νὰ ἐντοπίσει πληροφορητὲς γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ συλλογὴ στοιχείων γιὰ τοὺς ἑλληνικοὺς οἰκισμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ ὀδοιπορικὸ τῆς Καλλιόπης Μπουγιούκου ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Κ.Μ.Σ. στὴν Καππαδοκία ἐντάσσεται σὲ ἓνα μεταγενέστερο στάδιο τῆς ἔρευνας, τὴν ἄμεση γνωριμία μὲ τὸ χῶρον ὅπου εἶχε ζήσει ὁ μικρασιατικὸς ἑλληνισμὸς γιὰ νὰ ἐλεγχθοῦν οἱ πληροφορίες καὶ νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ στοιχεῖα πού εἶχαν συλλεγῆ ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ ἔρευνα τοῦ Κ.Μ.Σ. προσπάθησε νὰ συνδέσει τοὺς ξεριζωμένους μὲ τὸ χῶρον ὥστε μὲ τὴν ἀκριβέστερη προσέγγιση νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ καὶ νὰ διατηρηθεῖ ἡ γνῶση τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ.

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΓΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗ ΥΛΙΚΟΥ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ (13 - 26 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1953)

Τò ὁδοιπορικὸ αὐτό, δείγμα τῆς δουλειᾶς ποὺ μὲ περίσσεια συγκίνηση μοχθούσαμε ὅλοι στὸ πλευρὸ τῆς κυρίας Μερλιέ, θέλησε νὰ δημοσιεύσει ἡ Διεύθυνση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Τὰ χαρτιά ἄλλων συνεργατῶν καὶ φίλων τοῦ Κέντρου εἶναι, εἶμαι βέβαιη, πῶς πλοῦσια καὶ πῶς εὐγλωττα τῆς ὁμαδικῆς προσπάθειας: δίσταξα λοιπὸν νὰ δώσω τὴ συγκατάθεσή μου, μολοντί ὁ πολὺς χρόνος ποὺ πέρασε δὲν ἔλλαξε καθόλου μέσα μου τὸ χρέος ποὺ νιώθω πρὸς τοὺς παλιούς καὶ νέους συνεργάτες τοῦ Κέντρου. Ἄς θεωρήσει λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης τίς γραμμὲς αὐτὲς ὡς ἁπλὸν χαιρετισμὸ στὴ μνήμη αὐτῆς ποὺ ἔστησε τὸ Κέντρο χωρὶς ποτὲ νὰ μετρήσει τὸν ἑαυτὸ τῆς καὶ ὡς δεῖγμα φιλίας γιὰ τοὺς παλιούς καὶ νέους συναδέλφους τῆς μικρασιατικῆς ἱστορίας.

Παρίσι 6 Μαρτίου 1981

Μὲ τὴν πρόοδο τῆς δουλειᾶς τοῦ Κέντρου ἔγινε σιγά-σιγά ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ὀργάνωσης ἀποστολῶν στὶς ἐπαρχίες γιὰ συλλογὴ ὑλικοῦ. Πολλὰ χωριὰ Καππαδοκικὰ τοῦ ἀμέσου ἐνδιαφέροντος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν δὲν ἔχουν καθόλου ἢ σχεδὸν καθόλου ἀφήσει «ἀντιπροσώπους» τους στὴν Ἀθήνα.

Οἱ κάτοικοί τους, εἴτε συνοίκησαν ἕνα νέο χωριὸ στὴν ἑλληνικὴ ἐπαρχία, εἴτε διαμοιράστηκαν σὲ μικρότερες ἐπαρχιακὲς πόλεις. Ὁ συνεργάτης λοιπὸν τοῦ Κέντρου καὶ εἰδικότερα ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὴν μελέτη γενικοῦ θέματος εἶναι ἐπόμενο ἀργὰ ἢ γρήγορα νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ἀνάγκη ἐξόδου πρὸς τὴν ἐπαρχία.

Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ ἔγινε ἀντιληπτὴ πολὺ νωρὶς μὲτρίως δηλαδὴ ἡ προσπάθειά μου νὰ μελετήσω τίς κοινότητες κατὰ περιφέρειες ἐμποδιζόνταν ἀπὸ τὴν ἀπουσία πληροφορητῶν τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου χωριοῦ τῆς περιφέρειας. Ἡ πρώτη μικρὴ ἀποστολὴ μου στὴν Ἀνάβυσσο ("Ἐνεχιλ) μοῦ δημιούργησε εὐνοϊκὸ προηγούμενο γιὰ μιὰ πῶς μακρόχρονη καὶ πῶς εὐρεία σὲ ἐνδιαφέροντα ἀποστολῆ.

Ἐτσι ὀργανώθηκε ἡ ἐφετινὴ ἀποστολὴ στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θεσσαλία μὲ διπλὸ σκοπὸ. Πρῶτα νὰ συγκεντρώσω ὑλικὸ γιὰ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερες κοινότητες ποὺ δὲν ἔχουν πληροφορητὲς στὴν Ἀθήνα, καὶ ὕστερα νὰ προωθήσω κατὰ τὸ δυνατό τὸ ζήτημα τῆς δημοσίευσης τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Β. Δεληγιάννη μὲ τὸν ὅποιο ἐπρόκειτο νὰ συνεργασθῶ στὸ Δημητρίτσι πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησή του γιὰ τὴν Τουρκία.

Πρέπει από την αρχή να τονίσω ότι οι δύο βασικοί μου σκοποί εϋρύνθηκαν με την πρόοδο τής δουλειάς. Έτσι εκτός από τις κοινότητες που δεν έχουν πληροφορητές στην Αθήνα, κοίταξα και κοινότητες ήδη μελετημένες όπως π.χ. του Ίντζέσου, τής Σιοπής, με σκοπό να συγκρίνω τις πληροφορίες, να τις ελέγξω και να δώ αν πραγματικά οι πληροφορητές μας τής Αθήνας, με τους όποιους τόσο και επί τόνον καιρό εργαζόμαστε ύστερον μπροστά στους «ξεκούραστους» πληροφορητές τής έπαρχίας.

Από τή λίγη μου πείρα πάνω σ' αυτό τό ζήτημα νομίζω ότι μπορώ κατηγορηματικά σχεδόν να πώ ότι δεν υπάρχουν πληροφορητές τής Αθήνας και πληροφορητές τής Έπαρχίας, υπάρχουν καλοί και κακοί πληροφορητές παντού γιατί ό καλός πληροφορητής δεν είναι γέννημα τού τόπου που τόν δέχτηκε μετά τόν ξεριζωμό, ό καλός πληροφορητής είναι συνήθως ένας πιστός νοσταλγός που μπορεί να απομονώνεται όταν τó καλεί ή ανάγκη και μέσα στόν όρουβο τής μεγαλούπολης και μέσα στις χαμηλές φωνές τής έπαρχίας. 'Η έπαρχία, ή αποστολή, μάς έδωσε πολλούς πληροφορητές, ένα πλήθος ανθρώπων όμοιογενών και όμοιοπαθών ήταν λοιπόν έπόμενο να μάς δώσει και πολλούς καλούς, έξαιρετικά μάλιστα καλούς πληροφορητές. (Για να μήν έπεκταθώ όμως στο θέμα βλ. για τις αποστολές ραπόρτο Αύγουστου - Σεπτεμβρίου και για τούς πληροφορητές, σχετικά δελτία.)

Ευρύτητα επίσης μεγαλύτερη από όσο υπελόγισα στην αρχή πήρε και ό άλλος βασικός σκοπός τού ταξιδιού μου, ή έπιμέλεια δηλαδή και συμπλήρωση τής έργασίας τού κ. Δεληγιάννη για τά Κουβούκλια. 'Η συνεργασία μου με τόν κ. Δαλέζιο, πριν από τήν αναχώρησή μου για τήν αποστολή, και ή μελέτη τής έργασίας του για τή Βιθυνία, σέ συνάρτηση πάντα με τις ανάγκες τού Κέντρου και τις απόψεις τής Διεύθυνσής του, με έκαναν να αφιερώσω ένα μεγάλο μέρος τών προσπαθειών μου κατά τήν αποστολή στη Μακεδονία στην έρευνα τής Βιθυνίας, με άντικειμενικό σκοπό τήν «άνιχνευση» τού εδάφους και τήν πρώτη διαίρεση τής έπαρχίας. Τά αποτελέσματα τών πολυποικίλων από πρώτη άποψη προσπαθειών και τά γενικότερα συμπεράσματα από τήν αποστολή θά με άπασχολήσουν παρακάτω. 'Η προεργασία που έγινε για τήν αποστολή στη Μακεδονία μπορεί να συνοψιστεί σέ λίγες γραμμές, άφορά κυρίως τεχνικά ζητήματα. Σημειώνω τά κυριότερα στοιχεία: α) Μελέτη έπισταμένη τού χειρογράφου Δεληγιάννη, καταγραφή άποριών, σημείωση έρωτήσεων, άπαραίτητες συμπληρώσεις και διευκρινίσεις, β) Μελέτη τού χειρογράφου Δαλέζιο, σημείωση λεπτομερειακή άποριών, έρωτήσεων, άδυναμιών κτλ. και προσωπική συνεργασία με τόν συγγραφέα για τó πώς θά μπορούσα καλύτερα να εκμεταλλευτώ τήν αποστολή μου και τή διαμονή μου γενικά στη Μακεδονία, σχετικά πάντα με τήν έργασία του για τή Βιθυνία.

Αυτά ως προς τή νέα για τó Κέντρο Έπαρχία. Τά πράγματα ήταν πολύ άπλούστερα για τή γνωστή μας σ' όλες της τις διαστάσεις Καππαδοκία. 'Η

προεργασία τῆς ἀποστολῆς μου περιορίστηκε στὴν ἐξεύρεση καὶ καταγραφή τῶν χωριῶν ποὺ συγκεντρῶνουν Καππαδόκες, στὸν ξεχωρισμὸ πληροφορητῶν καὶ στὸν ἐφοδιασμὸ μου μὲ ἐρωτηματολόγια. Βέβαια δὲν περιορίστηκα μόνον στὸ ἐρωτηματολόγιο τῆς Κοινότητος. Σύμφωνα πάντα μὲ τὶς ἀρχές τοῦ Κέντρου καὶ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐφοδιάστηκα καὶ μὲ τὸ βασικὸ ἐρωτηματολόγιο «χωριῶν», ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὸ πλησίασμα καὶ γιὰ τὴν ἔρευνα ὁποιοδήποτε ἄλλου θέματος.

Τὸ Καππαδοκικὸ λοιπὸν ὕλικό μου ἐκτὸς ἀπὸ τὴν γνώση τοῦ εἰδικοῦ θέματος Κοινότητος, πλουτίστηκε μὲ σελίδες σχετικὲς μὲ τὸ χωριό, μὲ τὴν Ἔξοδο καὶ τὴν ἐγκατάσταση τῶν κατοίκων στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δύο τελευταῖα ἄλλωστε θέματα εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὴν κοινοτικὴ ζωὴ γενικά. Σὲ πολλὰ χωριά, ὅπως π.χ. στὴ Δῆλα, βλέπομε ὅτι τόσο ἡ Ἔξοδος ὅσο καὶ ἡ ἐδῶ ἐγκατάσταση ὀργανώνεται ἢ ἀπλῶς παρακολουθεῖται ἀπὸ τὶς Κοινοτικὲς ἀρχές τοῦ Καππαδοκικοῦ χωριοῦ, ἢ τουλάχιστον ἀπὸ πρόσωπα στενὰ συνδεδεμένα μ' αὐτές. Ἔτσι, συμπτωματικὰ μᾶλλον παρὰ προγραμματισμένα, ὑπηρετήθηκε καὶ ἡ οὐσιαστικότερη ἀρχὴ τοῦ Κέντρου, ὁ πλουτισμὸς δηλαδὴ τοῦ Καππαδοκικοῦ ὕλικου, ἄσχετα ἀπὸ τὸ θέμα ποὺ εἰδικὰ ἐπεξεργάζεται ὁ κάθε συνεργάτης.

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόφαση ποὺ πάρθηκε σὲ μιὰ μικρὴ συγκέντρωση συνεργατῶν, ἡ ἀποστολὴ στὴ Μακεδονία ὀρίστηκε ἀρχῆς μὲ τέλος Αὐγούστου καὶ μὲ κύρια Κέντρα ἐργασίας τὴ Θεσσαλονίκη, τὸ Δημητρίτσι (Σέρρες) καὶ πιθανῶς τὴ Χαλκιδική.

Ἡ πρώτη ἐπαφὴ μὲ τὴ μεγαλόπολη τῆς Βόρειας Ἑλλάδας, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ τὴ συλλογὴ ὕλικου δὲν εἶναι πάντα εὐκολή. Τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχα γιὰ πληροφορητὲς ἦταν ἢ ἐλάχιστα ἢ ἀνεπαρκῆ. Τὸ μόνον γενικὸ καὶ ἀπείρως βοηθητικὸ ἦταν ἡ ὑπαρξὴ προσφυγικῶν συνοικισμῶν, ὅπως καὶ στὴν Ἀθήνα. Ἔτσι μὲ μόνον ἐφόδιο τὴν ἀπόφαση νὰ βρῶ Καππαδόκες ἢ Βιθυνοὺς ξεκίνησα γιὰ τὸ μεγάλο προσφυγικὸ συνοικισμὸ τῆς Τούμπας, ΒΑ τῆς Θεσσαλονίκης. Μιὰ μεγάλῃ ἀσφαλτοστρωμένη λεωφόρος ἐνώνει τὴν πόλη μὲ τὸ συνοικισμὸ. Ἡ συγκοινωνία γίνεται μὲ λεωφορεῖα ποὺ ξεκινοῦν τακτικὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς πόλης (Βαρδάρη-Ἀγορὰ) καὶ ἔχουν πολυάριθμους στάσεις στὸ Κέντρο τῆς πόλης καὶ πάνω στὴ γνωστὴ ἱστορικὴ λεωφόρο τῆς Ἐγνατίας. Ὁ συνοικισμὸς τῆς Τούμπας χωρίζεται σὲ δύο μεγάλα τμήματα τὴν Ἄνω καὶ τὴν Κάτω Τούμπα. Μιὰ μεγάλῃ πλατεία, ποὺ μοιάζει μὲ ἀκαλλιέργητο χωράφι χωρὶς ἀκριβῶς καθορισμένα ὄρια, χωρίζει τὰ δύο τμήματα ποὺ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὴν πόλη μὲ ἰδιαιτέρη τὸ καθένα λεωφορειακὴ γραμμὴ.

Ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἄνω Τούμπας ποὺ σ' αὐτὸν ἀνήκει καὶ ἡ καππαδοκατοικημένη Νέα Μαλακοπή ἐμφανίζεται φτωχότερος αἰσθητὰ ἀπὸ τὴν Κάτω Τούμπα ἢ ἀπλῶς Τούμπα. Σπίτια μικρὰ καὶ καθαρὰ, ἀσπρισμένα μὲ φροντίδα καὶ μὲ τὸ ἀπαραίτητο γιὰ Μικρασιάτες πράσινο, πλαισιώνουν τὴν λεωφόρο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς ὡς τὸ νεκροταφεῖο. Λιγοστὰ μαγα-

ζιά με ιδιαίτερη όμως κίνηση σπάζουν την ομοιομορφία των συνοικιακών σπιτιών. Η Κάτω Τούμπα παρουσιάζει περισσότερο την ύψη φτωχικού προάστειου μεγαλούπολης. Ευρύχωρα σπίτια και φαρδείς δρόμοι συγκεντρώνονται γύρω από την εκκλησία και την πλατεία του Αγίου Θεράποντα. Κήποι ανθισμένοι και φροντισμένοι ο καθένας με ιδιαίτερο γούστο και μεράκι δεν σ' αφήνουν να καταλάβεις την αρχιτεκτονική εξίσωση που επέβαλε η κρατική πρόνοια.

Κάποιο φτωχό προσφυγικό πουγγί, κάποιο ξεχασμένο κομπόδεμα, θά έκαμε εδώ τ' αγιόκλημα να σηκωθεί και να πνίξει τις αλύες.

Σάν βρεθείς μέσα σ' ένα συνοικισμό σαν την Τούμπα που συνοικίστηκε από Μικρασιάτες κάθε σχεδόν περιοχής, δεν είναι δύσκολο να σ' ευνόησει η Τύχη. Καππαδόκες και Βιθυνοί πρόθυμοι να άπαντήσουν, να συμπληρώσουν, να ενδιαφερθούν για τη δουλειά μας, να θυμηθούν τον τόπο τους. Σημειώνω μερικούς ξεχωριστούς: τον Θανάση Μεριασίδη από την Μαλακοπή (όδός Πεστών 95 κοντά στον "Άγιο Φανούριο), 80 χρονών λεβεντόγερο, πικραμένο από τη ζωή (έχασε 6 παιδιά τὸ ένα ύστερα από τὸ άλλο) μὰ πάντα άλύγιστο. 'Η διήγησή του για τήν «Πατρίδα», όπως λέει, είναι γεμάτη από τὸν άέρα τῆς λεβεντιάς και τῆς απλότητας. Δυὸ μεγάλες φωτογραφίες στὸ γυμνὸ του δωμάτιο δείχνουν αὐτὸν και τὴ γυναίκα του (πεθαιμένη εδώ και πολλὰ χρόνια) με τσο-λιάδικα και με τὸ τουφέκι στὸν ὄμο. Τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τὴν εἶδε κι αὐτὴν αντάρτικα λεβέντικα. Δὲν ξέρει ἂν κάναν ἢ δὲν κάναν ἐκλογές, αὐτὰ δὲν είναι γι' αὐτὸν, ξέρει μονάχα πῶς κάναν γιὰ νὰ μὴ πληρώνουν φόρο και νὰ μὴ πηγαίνουν στὸν Τούρκικο στρατό. «'Ατιμο Χουριέτ, μουρμουρίζει, αὐτὸ μ' ἔδιωξε ἀπὸ τὴν Πατρίδα. . .). Είναι κοντὰ μεσάνυχτα ὅταν φεύγω ἀπὸ τὸ φτωχικὸ του. Τοῦ ἀφήνω ἕνα κουτὶ τσιγάρα και ξεκινῶ. «Στάσου μωρέ, κόρη μου, φωνάζει θὰ σὲ πάω στ' αὐτοκίνητο, ἐδῶ οἱ ἄντρες είναι γουρούνια. . .» ἀρνιέμαι, ἀλλὰ δὲν ὤφελεῖ. 'Ιπποτικά με συνοδεύει στὴ στάση και ὕστερα ξεκινᾷ μελαγχολικά γιὰ τὸ σπίτι που δὲν τὸν περιμένει κανεὶς. Ολιβερά ομοιομορφη θὰ ἐπαναληφθεῖ ἢ σκηνὴ τὶς δυὸ ἀκόμη μέρες που θὰ πάω νὰ τὸν βρῶ.

Στὴν Τούμπα βρῆκα ἀκόμα τὴν 75χρονη 'Ελένη Στρίκη ἀπὸ τοὺς 'Ελεγμούς' θυμᾶται τὸν πατέρα μου και κλαίει. Στὸ σπίτι της μαζεύονται ὅλες οἱ χωριανές τοῦ συνοικισμού: ἡ Βασιάδου, ἡ Χατζηθαθανασίου, και ἄλλες. Μιλοῦν γιὰ τὸν πατέρα μου, γιὰ ὅσους ἔλειψαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν, μετὰ ἀπὸ αὐτὸν. 'Η Στρίκη βρίζει πῶς είναι πιὰ ἢ σειρά της, σταυροκοπιέται ἀμίλητη. Θυμῶνται αὐτοὺς που ἄφησαν στὸ χωριό, τὴν καταστροφή, τὴν πρώτη ἐξορία, τὰ τραγούδια που εἶχαν φτιάξει, τὸν ξεσηκωμό. «'Αραγε τί νὰ γίνεται τώρα τὸ χωριό μας, θὰ τὸ δοῦμε ποτέ;» Πικρὸς καημός, βουβὸς και ἀναπάντητος. . .

Τρεῖς μέρες πέρασαν στὴ Θεσσαλονικὴ με Μαλακοπιτες, Λιγουμετες, Μουδανιωτες, Κιότες και Πελαδαρινούς. Μέρες ἀνίχνευσης και ἐπαφῆς. Λίγα δελτία γιὰ τὴν Κοινότητα Μαλακοπῆς, και λιγοστὰ γιὰ τὴν ἐξορία τοῦ 1914 τῶν Παράλιων χωριῶν, πλοῖσια όμως συγκίνηση και ψυχικὴ συγκομιδῆ.

Στις 16 Αυγούστου ξεκίνησα για τὸ Δημητρίτσι. Δὲν στάθηκα τυχερή, ὁ κ. Δεληγιάννης ἔλειπε στὴ Θεσσαλονίκη. Χωρὶς νὰ χάσω καιρὸ συνέχισα τὸ ταξίδι μου στὴ Νιγρίτα, ὅπου, σύμφωνα μὲ πληροφορίες ποὺ εἶχα ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ὑπῆρχαν Ἀπολλωνιαδίτες, κάθισα λίγη ὥρα μαζί τους γιὰ νὰ ἐπιστρέψω τὸ ἀπόγευμα πάλι στὸ Δημητρίτσι. Μικρὸ χωριὸ μὲ ὠραία καρπούζια. «Ἀπὸ δῶ παράγγειλε καρπούζια ὁ Σουλτάνος», λένε περήφανοι οἱ Δημητρισιῶτες, δὲν πάει νὰ ἴναι τὸ χρῶμα τους ξεασπρισμένο εἶναι γλυκὰ ζάχαρη τὰ μεγάλα μακρόστενα καρπούζια τους. Ὁ κ. Δεληγιάννης εἶναι προσωπικότητα στὸ χωριὸ. Δάσκαλος ἐδῶ καὶ χρόνια, ξεκουράζεται τώρα βοηθώντας τὸ γιό του στὰ κτήματα, μαθαίνει σὲ μερικὰ φιλοπρόδοα παιδιὰ τὴν ψαλτικὴ καὶ ἀπὸ Κυριακὴ σὲ Κυριακὴ κηρύσσει τὸ θεῖο λόγο γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του καὶ τῶν συγχωριανῶν του. Ἐνα μικρὸ πλυνθόκτιστο σπίτι στὸ τέλος τοῦ χωματίνου δρόμου τοῦ χωριοῦ, μὲ γελᾶδια καὶ ἄλλα ζωντανὰ στὴν εὐρύχωρη αὐλὴ του, εἶναι τ' ἀρχοντικό του. Γεμίζουν τὰ χαρτιά μας τὸ δωμάτιο. Διαβάζω, ἀκούει προσεχτικὰ, ρωτῶ, σκέφτεται καὶ ἀπαντᾷ ἀποφασιστικὰ. Εἶναι κιόλας μεσάνυχτα, τὸ φῶς τῆς λάμπας ἔχει μαυρίσει τὸ γυαλί. Τὴν ἄλλη μέρα μὲ τὸ ξημέρωμα σχεδὸν στὸ πόδι. Ἐφερε σταφύλια ἀπὸ τ' ἀμπέλια, τρύγησε τὸ μέλι ἀπὸ τίς κερῆθρες καὶ δίπλα του ἐγὼ μὲ τίς ἐρωτήσεις μου καὶ τὰ χαρτιά μου. «Ὅλα πᾶνε καλά, συμπληρώνουμε, διορθώνουμε. Στὴν Ἀθήνα πιά, σὰν θὰ γυρίσει λέει ἀπὸ τὸ ταξίδι: στὰ Κουβούκλια (στέκεται καὶ εὐλογεῖ τὸν Θεὸ ποὺ τὸν ἀξίωσε ἕνα τέτοιο πράγμα), θὰ μοῦ στείλει τὰ συμπληρωματικὰ κεφάλαια: «Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ χωριοῦ» μὲ σκαρίφημα, «Δρόμοι ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ» μὲ σκαρίφημα, λίγα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ χωριοῦ καὶ τέλος «Τὸ χωριὸ ὅπως εἶναι σήμερα». Τὰ Κουβούκλια ξεδιάλυναν· μὰ στὸ Δημητρίτσι δὲν εἶναι μόνο Κουβουκλιῶτες. Ὁ ὁδηγὸς τοῦ αὐτοκινήτου ποὺ μ' ἔφερε εἶναι ἀπὸ τὴν Τζάμτζα, ὁ ψιλικατζῆς-παντοπώλης (στὴν κυριολεξία) τῆς πλατείας εἶναι ἀπὸ τὸ Τσεσνεϊρι. Ξεκινῶ γιὰ τὴν πλατεία «ἡ λίμνη τῆς Ἀπολλωνιάδας» ἀρχίζει νὰ ταραζέται. Ὁ καθένας θέλει νὰ πεῖ τὰ δικά του, μιλᾷ ὅλοι, ὁ καθένας γιὰ ἄλλο χωριὸ, ἀλλὰ ὅλοι μὲ τὸν ἴδιο καημό.

Τὸ δακτυλογραφημένο ἐρωτηματολόγιο «Χωριὸ» ἐπιβάλλεται, σωμαίνου, τώρα εἶναι ἡ σειρὰ μου νὰ μιλήσω. Ξεφυλλίζω τὸ ἐρωτηματολόγιο χωρὶς νὰ τὸ βλέπω, ρωτῶ τοὺς γεροντότερους, σεβασμὸς καὶ τάξη επικρατεῖ. Ἀπὸ τὸ Δημητρίτσι στὶς Σέρρες ὁ δρόμος δὲν εἶναι μακρὺς καὶ οἱ Σέρρες εἶναι φωλιὰ Βιθυνῶν. Ἐμπρὸς λοιπὸν γιὰ τίς Σέρρες. Διαμαρτύρεται ὁ κ. Δεληγιάννης, διαμαρτύρεται τὸ φιλόξενο σπιτικό του. Τὸ ταξίδι ὅμως γιὰ τίς Σέρρες εἶναι πιά πραγματικότητα.

Οἱ Σέρρες εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ὁμορφες ἐπαρχιακὲς πόλεις τῆς Ἑλλάδας. Κτισμένη στὴν πλαγιά ἐνὸς πυκνοφυτεμένου βουνοῦ ἔχει στὰ πόδια τῆς τὸ Στρυμώνα. Μεγάλοι ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, ὁμορφα διαμορφωμένες πλατεῖες, καλόγουστα σπίτια, κάνουν τίς Σέρρες νὰ μοιάζουν μὲ μικροαστικὴ

γειτονιά τῆς πρωτεύουσας παρά μὲ ἐπαρχιακὴ πόλη. Οἱ Σέρρες εἶναι μιὰ ἐξαίρεση καὶ τὸ ἐξαιρετικὸ αὐτὸ τὸ χρωστᾷ σὲ μιὰ μεγάλη δυστυχία ποὺ τὴ βρῆκε. Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας ἡ πόλη καταστράφηκε ἀπὸ μιὰ μεγάλη πυρκαϊά, καῖχαν τὰ ξυλόστεγα σπίτια, ἐξαφανίστηκαν τὰ στενοσόκακα. Σὰν ἀνοικοδομήθηκε, τὴν ἔκτισαν πιά πάνω σὲ νέο σχέδιο, ποὺ ἀφήνει τὸν ἀέρα ἀπὸ τὸ βουνὸ νὰ κατεβεῖ τρεχάτος καὶ νὰ γεμίσει τοὺς πλατεῖς καθαρούς δρόμους τῆς νέας πόλης. Ἀπὸ τὴν παλιὰ πόλη, τὴν Τουρκόπολη ὅπως λένε, δὲν μένει παρά μιὰ σειρὰ μόνο ξύλινα καφασωτὰ σπίτια στὴν Β ἄκρη τῆς πόλης. Ἄλλοτε ἴσως τὰ σπίτια αὐτὰ νὰ ἦταν δεῖγμα μιζέριας, σήμερα δίνουν ἕναν τόνο couleur locale, ποὺ λείπει ὁλότελα ἀπὸ τὴ νέα πόλη.

Μιὰ ἀπὸ τίς πρώτες μου δουλειὲς μόλις ἔφτασα στὶς Σέρρες ἦταν νὰ συναντήσω, σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλὴ τῆς Κας Μερλιέ, τὸν γιατρό Ἰππ. Μακρῆ ἀπὸ τὴν Ἀρτάκη καὶ τὸν Φ. Φιλιππίδη ἀπὸ τὸ Μιχαλίτσι. Ὁ κ. Φιλιππίδης ἔλειπε στὴ Θεσσαλονίκη (πάλι δὲν στάθηκα τυχερή), μπόρεσα ὅμως ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας μέρα νὰ συναντήσω τὸν γιατρό. Ἡ βιβλικὴ μορφή τοῦ Ι. Μακρῆ, μὲ τὴ φυσικὴ εὐγένεια καὶ ἀπλότητα, μὲ ἔκανε νὰ νιώσω τὴν παρουσία τῆς μικρασιατικῆς ἀρχοντιάς. Φύλακας ταπεινὸς τῶν πατρίων, περνᾷ εἰρηνικὰ τίς μέρες του μοιράζοντας τὸν καιρὸ του ἀνάμεσα στὸ ἀνθρωπιστικὸ ἐπάγγελμα του, τὴ γιατρικὴ, καὶ στὶς εὐγενεῖς προσωπικὲς του ἀπασχολήσεις, τὴ δημοτικὴ μουσικὴ καὶ τὴ μελέτη τῆς μικρασιατικῆς πατρίδας. Συνεχιστὴς τῆς πολῦτιμης δουλειᾶς τοῦ πατέρα του ποὺ συγκέντρωσε, ἐπὶ τόπου ἀκόμα, καθετὶ σχετικὸ μὲ τὸν τόπο ποὺ τὸν ἀνάστησε, συμπλήρωσε ἕνα ὀγκώδη, 600 περίπου σελίδες δακτυλογραφημένο τόμο, μὲ τὰ κατάλοιπα τοῦ πατέρα του γιὰ τὴν Κυζικηνὴ χερσόνησο, συμπληρώνοντας καθετὶ ποὺ ἔβρισκε ἑλλειπές. Εἶναι μάλιστα διπλά ἀξιόπαινος γιὰτὶ, ὅπως μοῦ εἶπε, γιὰ τίς συμπληρώσεις αὐτὲς δὲν ἀρκέστηκε στὶς προσωπικὲς του γνώσεις ἀλλὰ κυρίως βασίστηκε στὶς γνώσεις τῶν γειτονότερων ποὺ εἶδε καὶ εἰδικὰ συμβουλευτήκε. Ὁ ὀγκώδης αὐτὸς τόμος βρίσκεται σήμερα στὰ χέρια μας χάρις στὴν εὐγενὴ προσφορὰ τοῦ γιατροῦ. Νομίζω πὼς ἡ δημοσίευση ὀρισμένων κεφαλαίων τουλάχιστον μὲ τίς ἀνάλογες βέβαια συμπληρώσεις καὶ διορθώσεις θὰ εἶναι μιὰ πολῦτιμη συμβολὴ τοῦ Κέντρου γιὰ τὴ γνῶση τῆς Κυζικηνῆς Χερσονήσου, καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἀρτάκης καὶ τῆς περιοχῆς της.

Ἡ βοήθεια καὶ συμπαράσταση τοῦ κ. Ι. Μακρῆ γιὰ τὴ δουλειά μου ὑπῆρξε πολῦτιμη καὶ πολυποικίλη. Κατόρθωσα χάρις σ' αὐτὸν νὰ βρῶ Βιβηνοὺς (πελάτες τοῦ γιατροῦ κυρίως) ἀπὸ διάφορα χωριά τῆς περιφέρειας Μιχαλιτισιοῦ, μπόρεσα νὰ βρῶ εὐκολότερα τὸν κ. Φιλιππίδη, καὶ ἐξακριβώσα τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Μαρασλῆ ἀπὸ τὴν Συνασὸ (ὑπάλληλο τῆς Νομαρχίας Σερρῶν) πρὸς τὸν ὁποῖο ἔκανα ἐπίσκεψη φιλοφροσύνης ἐκ μέρους τοῦ Κέντρου, ἔχοντας τὴν κρυφὴν ἐλπίδα, πρέπει νὰ ὁμολογήσω, ὅτι θὰ ἔβρισκα ἴσως μέσω τοῦ κ. Μαρασλῆ καὶ μερικοὺς Καππαδόκες γιὰ νὰ συμπληρώσω ἢ νὰ ἐλέγξω τὸ ὑλικὸ τῶν Κοι-

νοτήτων. Δυστυχώς όμως κατά τη διαβεβαίωση του κ. Μαρασλή ή έλπίδα μου υπήρξε μάταιη. Στις Σέρρες δεν υπήρχαν παρά ελάχιστοι Καππαδόκιες κι αυτοί από τις μεγάλες πόλεις Νίγηδ και Καισάρεια, έτσι αναγκαστικά περιορίστηκα στους Βιθυνούς οι οποίοι πρέπει να όμολογήσω ότι έδειχναν ζήλο και προθυμία για τη δουλειά μας πραγματικά άσυνήθιστα. Η φροντίδα του κ. Μακρή καθ' όλη την διαμονή μου στις Σέρρες, τό ενδιαφέρον του για τη δουλειά μου και για την υγεία μου, ή συνεχής παρακολούθησή του επιβεβαιώνουν αυτά που λέω για τους Βιθυνούς και κάνουν τη δουλειά μας περισσότερο ξεκούραστη κι ευχάριστη.

Για να τελειώσω όμως με τον κ. Μακρή θά παρακαλούσα την Διεύθυνση του Κέντρου να έγκρινει την αποστολή των μουσικολογικών μας βιβλίων, ιδιαίτερα τής Ρούμελης και των Δωδεκανήσων, στον ταπεινό και εύγενή αυτόν έργατη τής Μικρασίας, που τόσες ευκολίες μάς παραχώρησε και με στοργή κι ενδιαφέρον αγάλιασε τη δουλειά μας.

Ένθερος επίσης πατριώτης, κατά την έκφραση του κ. Δεληγιάννη, είναι ό κ. Φιλιππίδης, κτηματομεσίτης με γραφείο στο κέντρο τής πόλης των Σερρών. Με τον κ. Φιλιππίδη έργαστήκαμε «διά μακρῶν» για την πατρίδα, τό Μιχαλίτσι. Οι γνώσεις του μου φάνηκαν εξαιρετικά στέρες, παρά τό μικρόν τής ηλικίας του, είναι 54 χρονῶν (βλ. δελτίο πληροφορητή). Στην άπορία μου σπεύδει ν' άπαντήσει εξηγώντας μου ότι πριν λίγα χρόνια μάζευε καθημερινά μια ομάδα γέρον Μιχαλιτσιωτῶν, και χωριανῶν γενικά, στο γραφείο και κατέγραφε καθετί που θυμόνταν οι γεροντότεροι για τά χωριά τους. Πόσο είναι λοιπόν έμφυτη ή άνάγκη τής ύπαρξης του Κέντρου όπως έργάζεται, για κάθε Μικρασιάτη. . .

Νομίζω ότι άλλος λίγο, άλλος πολύ, πάντα όμως κατά τό δυνατό, είναι όλοι μέλη μιάς μεγάλης ομάδας, ενός υπερκέντρου, πρόθυμοι πάντα να πάρουν την πένα και να γράψουν τις λιγιστές άναμνήσεις, ή να γείρουν τό κεφάλι και ν' άρχίσουν σε άργό ρυθμό παραμυθιοῦ «Μιά φορά κι ένα καιρό ήταν μια πόλη. . .» τη διήγησή μιάς ζωής που γι' αυτούς ίσως δεν τέλειωσε ποτέ.

Ό Μακρής και ό Φιλιππίδης μ' έκαναν λίγο να γνωρίσω τους πιό λόγιους Μικρασιάτες, που δεν ήσαν καθόλου χαλασμένοι ή αντιπαθητικοί. (Νομίζω ότι στο σημείο αυτό υπάρχει μια μεγάλη διαφορά με τους λόγιους πληροφορητές τής Άθήνας που τό γενικό πνευματικό κλίμα τής πρωτεύουσας δεν κατάφερε παρά να τους κάνει ψευτολόγιους και σχολαστικούς.) Ό καημός όμως ό δικός μας δεν είναι οι δυο-τρεις πληροφορητές τής πόλης, που φοροῦν άσπρο κοστούμι και χαιρετοῦν εύγενικά τους μαγαζάτορες που σηκώνονται στο πέρασμά τους. Καημός δικός μας, είναι ό συνοικισμός μυρμηγκιά από ανθρώπους που λιάζονται στα καφενεϊά ή στους αλόγουρους των σπιτιῶν τους. Πίσω μου είπαν από τά καπνεργοστάσια, έξω από την πόλη, είναι ό συνοικισμός τής 'Αγίας Σοφίας' δουλεύουν όλοι στα καπνεργοστάσια και μιλῶν τούρκικα, είναι

Βιθνοί από την Περιφέρεια του Σογιούτ και Μπιλετζίκ. Στην 'Αγία Σοφία, στο μικρό καφενεύο του κυρ-'Αναστάση Καραϊβαλίδη (δόδος Νικομηδείας 1, 'Αγία Σοφία, Σέρρες) ζωντάνεψε σιγά-σιγά ή περιφέρεια των Κιουπλιών με τὰ γύρω χωριά, τὸ 'Ασάκιοι, τὸ Πελτόζ, τὸ Βεζίρ Χάν, τὸ Κιζιλ Καγιά. Κοντὰ στὶς Σέρρες ὁμως ὑπάρχει συνοικισμὸς Νέα Κιουπλιά: ἐκεῖ θὰ γίνεῖ πιά ἡ συμπλήρωση καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν πληροφοριῶν ποὺ μοῦ ἔδωσαν οἱ 'Ασκιῶτες τῆς 'Αγίας Σοφίας. Τὰ Νέα Κιουπλιά εἶναι ἕνας μεγάλος συνοικισμὸς, μοιάζει ὀλόκληρο χωριό, ἔξω ἀπὸ τὶς Σέρρες στὰ Ν τῆς πόλης. Ὁ συνοικισμὸς ἔχει ὠραῖα δῖπατα σπίτια καὶ πολλὰ νερά: ἐκεῖ στὸ καφενεύο τοῦ Μιχάλη Κετσίογλου ποὺ ἔχει γιὸ στὴν ἱατρικὴ καὶ ἀπορεῖ ποὺ δὲν τὸν ξέρω, μαζεύτηκαν ἕνας-ἕνας οἱ Κιουπλιῶτες οἱ Κουρτίδες, οἱ Κετσίογλοι, ὁ 'Αργυριάδης κ.ἄ. Μὲ βάση τὸ 'Ερωτηματολόγιο «Χωριό» ξεκινήσαμε ὅλοι μαζί γιὰ τὰ Κιουπλιά, περπατήσαμε τὴ χαράδρα με τὶς μουριές καὶ τὶς καρυδιές ποὺ στὴν πλαγιά της εἶναι κτισμένο τὸ χωριό, καὶ κάτσαμε νὰ ξαποστάσουμε στὸ Λαϊλά, τὸ ἐξοχικὸ με τὰ πολλὰ χαλασμένα μοναστήρια, τελευταῖα ἀπομεινάρια μοναχικὰ κι ἀκραῖα τῆς Μοναστικῆς «Πολιτείας» τοῦ Ὁλυμπού, τοῦ Κεσίς Ντὰ (βουνὸ τοῦ Παπᾶ), ὅπως πολὺ σωστὰ μετονομάτισαν οἱ Τοῦρκοι.

Θὰ ἄφηνά πιά τὶς Σέρρες γιὰ νὰ ἐπιστρέψω στὴ Θεσσαλονίκη, ὅταν μαθαίνω πὼς στὸ Τσουμλέκ Ντερέ, λίγο ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη, κάθεται ὁ Γιῶργης Κοντρατζῆς 90 χρονῶν γέρος, ἀπὸ τὴν 'Απολλωνιάδα, ποὺ διατηρεῖ τὶς δυνάμεις του ἀκαμῆες καὶ ξέρεῖ τὴ λίμνη καὶ τὴν περιοχὴ της ὅσο λίγοι.

Ξεκίνημα λοιπὸν γιὰ τὸ Τσουμλέκ Ντερεσί: βρῆκα τὸ γερο-Κοντρατζῆ νὰ κάθεται με τὴ γυναίκα του ἔξω ἀπὸ τὸν αὐλόγυρο τοῦ σπιτιοῦ τους, χαζεύοντας τὴν ἀνύπαρκτη κίνηση τοῦ δρόμου. «Σὲ περίμενα, μοῦ λέει, ἄκουσα πὼς ἦσουνά στὴν πόλη κι ἔγραφες γιὰ τὰ χωριά μας: δὲν μπορεῖ, εἶπα, θὰ 'ρθεῖ νὰ με βρεῖ, ἀλλιῶς θὰ ξεκινούσα ἐγὼ αὐριο τὸ πρωί. . .». Ἄρχισε ὁ γέρο Κοντρατζῆς με τὴ βαθιὰ συγκινημένη φωνή του νὰ μιᾶ γιὰ τὸ καстроγορισμένο χωριὸ του, τὴν 'Απολλωνιάδα, γιὰ τὴ λίμνη ποὺ ὄργωνε με τὰ πλεούμενά του κοβαλόντας κρεμμύδια, γιὰ τὰ γύρω χωριά ποὺ κατέβηκαν στὴ λίμνη νὰ ψαρέψουν καραβίδες, γιὰ τὰ νησιά τῆς Λίμνης με τὰ λιόδεντρα καὶ τὶς μουριές τους. Τὸ φῶς εἶχε πιά λείψει τελείως, ἦταν ἀδύνατο νὰ κρατήσω σημειώσεις. Ἡ γυναίκα του ἐπεμβαίνει, «νύχτωσε, Γιῶργο, ἔλατε μέσα στὸ φῶς τῆς λάμπας», σηκώθηκε ὁ γέρο-Κοντρατζῆς ψάχνοντας τὸν τοῖχο γιὰ ν' ἀκουμπήσει, τότε μόνο κατάλαβα ὅτι τὸ φῶς του τὸν ἄφηνε σιγά-σιγά, ὅπως μοῦ εἶπε ὕστερα με καημό. Μὲ ὅση πείρα ἀπὸ τὴ συλλογὴ ὕλικου ἔχω ὡς τὴν ἀποκτῆσει μπορῶ ἀδίσταχτα νομίζω νὰ πῶ ὅτι ὁ Κοντρατζῆς στάθηκε ὁ καλύτερος γιὰ μένα πληροφοροφθῆς, στέρεος, θετικὸς, με μνήμη θαυμαστὴ καὶ με τὴ ζεστὴ καρδιὰ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ποῦν τὸν τόπο ποὺ τὸν ἀνάστησε καὶ ποὺ ξέρεῖ ὅτι δὲν γίνεται πιά νὰ τὸν ξαναδεῖ.

“Αφρηνα πιά τις Σέρρες για νά γυρίσω στη Θεσσαλονίκη, έπρεπε ν’ αφήσω τή Βιθυνία πού τόσο με είχε στο Δημητρίτσι, στις Σέρρες, στα Κιουπλιά, στο Τσουμλέκ Ντερέ, άποροφήσει, και νά γυρίσω πίσω στους Καππαδόκες μας. Λίγες διευθύνσεις Φλοϊτιανών και Μαλακοπιτών θά ήταν τó πρώτο ξεκίνημα για τή συγκέντρωση Καππαδοκιού ύλικού. “Έφευγα πιά από τις Σέρρες και από τή Βιθυνία, δέν έπρεπε νά ξεχάσω τήν τραγική παραγγελία πού μου έδωσε ή γυναίκα του Βεϊζαντέ από τήν Κιό. «Κοίταξε παιδάκι μου, μήπως εκεί πού γυρίζεις και ζητάς Μικρασιάτες, κοίταζε μήπως βρεις τόν άδελφό μου. Εύγενία Κοντογιώργη με λένε έμένα. Είμαι από τόν Κασαμπά, παιδί μου, και έχασα τόν άδελφό μου τόν ‘Αντώνη στην Καταστροφή, άντε παιδί μου πήγαινε στην εύχη του Θεού και θά περιμένω γράμμα σου με τή διεύθυνση τ’ άδελφού μου. . .» Βαριά παραγγελιά, πικρή πού θά μείνει για πάντα ίσως ανεκτέλεστη.

Με τήν άπόφαση λοιπόν αυτή, νά ξεχάσω δηλαδή τή Βιθυνία και νά επιστρέψω στην Καππαδοκία, βρέθηκα στις 20 Αύγουστου στο μαγαζί του Χαράλαμπος Ζαχαριάδη (γυαλοπώλης, όδός Βαλαωρίτου 26 Θεσσαλονίκη). ‘Ο Χαράλαμπος Ζαχαριάδης γεννήθηκε στα Φλοϊτά και από κεϊ έφυγε παιδί σχεδόν με τήν “Εξοδο, ό ίδιος βέβαια δέν θυμάται τίποτα για τó χωριό του, είναι όμως τόσο ή προθυμία του και τόσο τó κύρος του άνάμεσα στους συμπατριώτες του, ώστε σε μιá ώρα μέσα είχαν μαζευτεί στο μαγαζί του, πάνω από 7 γέροι πού ξέραν τó χωριό όσο λίγοι (δέν ζενιτεύονταν καθώς έλεγε ό Χαράλαμπος Ζαχαριάδης γιατί αυτοί άγαπούσαν λείε τó χωριό και δέν έφευγαν). “Ετσι σιγά-σιγά τó μαγαζί του Χαράλαμπος Ζαχαριάδη έγινε ένας τόπος εργασίας και συναντήσεων με Καππαδόκες, τή μιá μέρα μάζευε ό Χαράλαμπος Ζαχαριάδης με τή βοήθεια του Βασιλη Μισαηλίδη (όδός Βασιλέως ‘Ηρακλείου 8 Θεσσαλονίκη) Φλαίτιανούς, τήν άλλη Μαλακοπίτες και τήν παραπάνω τους λιγοστούς ‘Ανταβαλιώτες πού μπόρεσαν νά βροΐν στη Θεσσαλονίκη.

Με τόν τρόπο αυτό συντομεύτηκε σε χρόνο αισθητά ή δουλειά μου στη Θεσσαλονίκη άλλά ευρύνηθηκε προς κατευθύνσεις (τόν έλεγχο π.χ. ήδη συγκεντρωμένη για τις Κοιόντητες ύλικού) πού δέν σκόπευα νά κάνω στην άποστολή. Με τις συμβουλές και συστάσεις του Ζαχαριάδη από τή μιá μεριά και του Μισαηλίδη από τήν άλλη, ό όποιος με συνόδευε σ’ όσους πληροφορητές δέν μπορούσαν νά έρθουν στοΰ Ζαχαριάδη, βρήκα τους Βορειόπουλους (ύφασμα-τέμπορους) από τή Μαλακοπή, από τους όποιους μόνο συγχαρητήρια για τή δουλειά μας μπόρεσα νά πάρω, και τόν Λουκά Κανάκη επίσης από τήν Μαλακοπή. Γι’ αυτόν όμως πρέπει νά μιλήσω ιδιαίτέρως.

‘Ο Λουκάς Κανάκης είναι ό «κύριος» Μαλακοπίτης. Γεννήθηκε, ανατράφηκε, μαθήτεψε στη Μαλακοπή, έκανε χρόνια δάσκαλος στην πατρίδα του, και ύστερα, όσο θυμούνται οι συγχωριανοί του κι αυτός, διηύθυνε είτε σαν μυχτάρης, είτε σαν επίτροπος, επί χρόνια τά Κοινοτικά τής πατρίδας του.

Τόν Κανάκη τόν βρήκα ένα σούρουπο — μόνο τέτοια ώρα μπορεί κανείς

νά τον δεί, γιατί τὸ πρῶι καὶ τ' ἀπόγεμα κάνει τὸν δικαστικὸ κλητῆρα — στὸ σπίτι του στὴν ὁδὸ Ἀφεντούλη 4 Θεσσαλονίκη. Νομίζω ὅτι οἱ σελίδες ποὺ μοῦ ἔδωσε γιὰ τὴν κοινότητα καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Μαλακοπιτῶν (αὐτὸς εἶναι ὁ οἰκιστὴς τοῦ συνοικισμοῦ Ν. Μαλακοπῆ Θεσσαλονίκης) εἶναι στέρεο καὶ θετικὸ ὕλικὸ γιὰ τὴν προώθηση τῶν θεμάτων μας. Στὸ Λουκᾶ Κανόκη ἄφησα καὶ ἐρωτηματολόγιο γιὰ τὸ «Χωριὸ» μὲ τὴν παράκληση νὰ ἀπαντήσῃ καὶ νὰ μᾶς στείλῃ τὶς σημειώσεις του, πράγμα ποὺ δέχτηκε μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση. Δυστυχῶς ὅμως ὡς σήμερα δὲν πῆραμε ἀκόμα καμία ἀπάντηση.

Ὁ ἐπόμενος καὶ τελευταῖος σταθμὸς τοῦ ταξιδιοῦ μου ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἡ Δράμα καὶ τὰ γύρω χωριά της ὅπου σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ εἶχα συγκεντρώσει ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη ὑπῆρχαν πολλοὶ Λιμνιώτες (στὸ χωριὸ Καλαμπάκι) καὶ πολλοὶ Τενεϊλῆδες Φλοῦτιανοί, Μπερεκετιῶτες καὶ Μισθιώτες.

Ἡ διαδρομὴ Θεσσαλονίκης - Δράμας τουλάχιστον ὡς τὶς ἐκβολές τοῦ Στρυμόνα εἶναι νομίζω μιὰ ἀπὸ τὶς γραφικότερες ποὺ ἔχει νὰ δείξῃ ἡ Ἑλλάδα. Ἐσκούραστη λοιπὸν ἔφτασα στὴ Δράμα στὶς 23 Αὐγούστου τὸ πρῶι. Τὸ πέρασμα τῆς Σόφης* πρὶν ἀπὸ μένα εἶχε παντοῦ ἀφήσει τὰ ἴχνη του. Ὁ Μουράτ ἀπὸ τὰ Φλοῦτᾶ, θεῖος τοῦ Ζαχαριάδη, ἀνέλαβε νὰ μὲ ὀδηγήσῃ σὲ διάφορους πληροφορητές. Εἶδα Τενεϊλῆδες, τοὺς ἀδελφούς Μερκουρίου ποὺ ποὺλᾶν χαρτοσακούλες στὴν ἀγορὰ τῆς Δράμας καὶ ποὺ τὸ μαγαζὶ τους εἶναι πέρασμα τῶν συμπατριωτῶν τους, εἶδα Μπορλῆδες, τὸν Σισμανίδη κ.ἄ., καὶ τέλος, μᾶζι μὲ τὸν Μερκουρίου, ποὺ ἀνέλαβε νὰ συνεχίσει τὴ δουλειὰ τοῦ γερο-Μουράτ ἀπὸ τὰ Φλοῦτᾶ, ἐπισκεφθῆκαμε τὴν Πατριαρχικὴ μορφὴ τοῦ Μπερεκετιλ Μαντέν, τὸ γέρο Τιγκαμπάνη, ἕναν ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ἄνδρες ποὺ σώθηκε ἀπὸ τὴ σφαγὴ τοῦ Μπερεκετιλ καὶ ποὺ τὸ πρόσφατο ταξίδι του στὴν πατρίδα (ἦταν ἐκεῖ τὸ περασμένο καλοκαίρι) τοῦ ζωντάνεψε τὶς παλιές μνήμες καὶ τὸν ἄσβηστο καημό. Ἡ δουλειὰ μου στὴ Δράμα εἶχε ἕνα γρήγορο καὶ ἀρκετὰ ζωντανό, χάρη στοὺς καλοὺς πληροφορητές, ρυθμό. Μιὰ μικρὴ ἀλλὰ ὀπωσδήποτε δυσάρεστη ἐπέμβαση τῆς ἀσφάλειας χωρὶς εὐτυχῶς συνέπειες μὲ ἔκανε νὰ συντομέψω τὴν διαμονή μου στὴν πόλη καὶ νὰ στραφῶ πρὸς τὰ χωριά καὶ εἰδικότερα πρὸς τὸ Καλαμπάκι, ὅπου σύμφωνα πάντα μὲ τὶς πληροφορίες ποὺ εἶχα συγκεντρώσει, ἦταν γεμάτο Λιμνιώτες. Τὸ Καλαμπάκι εἶναι ἕνα φτωχοχώρι καμιά ὥρα ἔξω ἀπὸ τὴ Δράμα, κοντὰ στὸ δρόμο ποὺ πάει γιὰ τὴν Καβάλλα. Ξεχασμένο χωριό, χωρὶς καμιά ζωή, δυσκίνητο καὶ σχεδὸν ἀφιλόξενο. Στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ βρῆκα συγκεντρωμένους κάμποσους γέροντες, Λιμνιώτες ὅλους σχεδὸν (ἕνας μόνον ἦταν ἀπὸ τὸ Χασάκιοι), μιλήσαμε λίγο γιὰ τὸ χωριὸ τους ἐκεῖ, δὲν κατάλαβα οὔτε ἂν τὸ νοσταλγοῦν, καὶ περάσαμε ὕστερα στὴν Κοινότητα, θέμα ποὺ τοὺς κίνησε περισσότερο γιὰτὶ μπόρεσαν ἔτσι νὰ θυμη-

* Ἡ Σόφη Ἀναστασιάδη-Μανουσάκη, συνεργάτρια τοῦ Κ.Μ.Σ.

θοῦν μὲ ποιὸ βρώμικο τρόπο ἔκανε περιουσία ὁ τάδε καὶ γιὰ ποιὸ λόγο μάλωσε ὁ δεῖνα μὲ τοὺς συμπατριῶτες. Δύο ἐπισκέψεις πολύωρες ἔκανα στὸ χωριὸ Καλαμπάκι, μὲ περιποιήθηκαν καὶ μὲ φρόντισαν, ἀλλὰ, μένει κάποιος ἀλλὰ ἀνεξήγητος, ποὺ μὲ κάνει νὰ λέω καὶ νὰ σκέφτομαι πῶς τὸ Καλαμπάκι ἦ ἂν θέλετε οἱ Λιμνιώτες, δὲν εἶχαν τὴ ζέστα τῶν Δηλιανῶν στοὺς Χαλκιιάδες, οὔτε τὸ ζῆλο τῶν Ποταμιτῶν καὶ Τζααλιωτῶν στὴ Νέχαλη (Ὁμορφοχώρι) τῆς Λάρισσας.

Τὸ Καλαμπάκι ἦταν ὁ τελευταῖος καὶ ὁ πιὸ ἀκραῖος, ὁ συνοριακὸς ἄς ποῦμε σταθμὸς τοῦ ταξιδιοῦ, μιὰ μικρὴ λοίμωξη ποὺ τὰ πρῶτα συμπτώματά της ἐμφανίστηκαν στὴ Δράμα μὲ ἔκανε νὰ γυρίσω γρήγορα στὴ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ ὅπου στὶς 26 Αὐγούστου τ' ἀπόγεμα πῆρα τ' ἀεροπλάνο τῆς ἐπιστροφῆς.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΗΣ ΓΑΥΚΑΤΖΗ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΕΣ
ΠΟΥ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕ ΣΤΗΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Γεώργιος Κοντρατζῆς/Ἀπολλωνιάδα.

Ὁ Γεώργιος Κοντρατζῆς γεννήθηκε στὰ 1864 στὴν Ἀπολλωνιάδα. Εἶναι ὁ πιὸ γέρος πληροφορητὴς ποὺ γνῶρισα (τὸν συνάντησα στὰ 90 χρόνια ἀκριβῶς, πρὶν λίγες μέρες εἶχε τὰ γενεθλιά του).

Τελειώσε τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του. Ξέρε νὰ γράφει καὶ νὰ διαβάζει. Τώρα τελευταῖα ὁμως ἡ ὄρασή του τὸν ἐγκαταλείπει σχεδὸν τελείως καὶ ἔτσι οὔτε νὰ γράφει οὔτε νὰ διαβάσει μπορεῖ.

Ἡ γυναίκα του εἶναι ἐπίσης ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνιάδα. Ἔχουν 6 παιδιά, ἀγόρια 2 καὶ κορίτσια 4 ὅλα καλὰ ἀποκαταστημένα.

Εἶναι ἑλληνόφωνος, ξέρε λίγα τούρκικα ποὺ μὲ τὸν καιρὸ, ὅπως μοῦ εἶπε, ἔχει τελείως σχεδὸν ξεχάσει.

Στὴν Ἀπολλωνιάδα ἦταν εὐκατάστατος νοικοκύρης, εἶχε καίκια καὶ ἔκανε τὸν ἔμπορο. Εἰδῶ (στὶς Σέρρες δηλαδὴ ὅπου τὸν γνῶρισα) δὲν κάνει πιά τίποτα, ἔκανα μοῦ λέει ἕξι παιδιά δὲν φτάνει;

Εἶναι ὁ πιὸ πρόθυμος καὶ ὁ πιὸ ἀκριβῆς πληροφορητὴς ποὺ γνῶρισα ποτέ. Εἶχε φαίνεται ἀπὸ μικρὸ παιδί τὸ μεράκι τῆς πατρίδας, σὰν νὰ ἤξερε ὅτι θὰ τὴν ἔχανε. Θυμᾶται παρὰ τὰ 90 χρόνια του λεπτομέρειες καὶ γεγονότα ποὺ πολλοὶ ἡμέτεροὶ του τὰ ξαναθυμῆθηκαν καὶ τὰ ξανάζησαν χάρι σ' αὐτόν. Εἶναι γνωστὸς σ' ὅλους τοὺς προσφυγικὸς συνοικισμοὺς Σερρῶν σὰν ὁ καλύτερος γνώστης ἔχει μόνον τῆς Ἀπολλωνιάδας ποὺ εἶναι πατρίδα του ἀλλὰ καὶ τῶν γύρω χωριῶν της. Κι αὐτὸς ὅπως καὶ ἡ γυναίκα του εἶναι πολὺ περιποιητικὸς ἄνθρωποι. Λυτήθηκαν πολὺ σὰν ἄκουσαν ὅτι ἔπρεπε νὰ φύγω τὴν ἄλλη μέρα γιὰ τὴν Θεσσαλονικὴ, γιὰτὶ θέλαν νὰ μὲ φιλοξενήσουν.

Τὸν Κοντρατζῆ τὸν βρῖσκεῖς στὴν ὁδὸ Παπαπάγου Λεωνίδα ἀριθ. 68 στὸ Τσουμπλέκ Ντερέ Σερρῶν.

Τὸν γνῶρισα στὴν καλοκαιρινὴ ἀποστολὴ στὶς Σέρρες στὰ 1953. Μπορεῖ νὰ συγκεντρώσει στὸ σπίτι του κι ἄλλους Ἀπολλωνιαδῆτες, ὥστε νὰ σχηματιστεῖ μιὰ ομάδα πληροφορητῶν. Ὅπωςὸποτε ὅλοι ἀποδείχτηκαν περιττοὶ μπροστὰ στὸ θησαυρὸ τῶν γνώσεων τοῦ Γεώργη Κοντρατζῆ καὶ τῆς γυναίκας του, ποὺ πάντα ἐπενέβαινε βοθητώντας καὶ ξεκαθαρίζοντας ὅσα ἔλεγε ὁ ἄνδρας της.

Καλοκαίρι 1953

Κωνσταντίνος Γκερεμτζίκης / 'Ασάκιοι

'Ο Κωνσταντίνος Γκερεμτζίκης γεννήθηκε στα 1885 στο 'Ασάκιοι (Βιθυνία, τμήμα Κιουπλιών).

Είναι τουρκόφωνος, αλλά μιλά καλά ελληνικά· μπορούμε να τον θεωρήσουμε δίγλωσσο. Γράμματα ξέρει λίγα, τέλειωσε το κοινοτικό (δημοτικό) σχολείο του χωριού.

Είναι παντρεμένος. Η γυναίκα του είναι επίσης από το 'Ασάκιοι, τουρκόφωνη μιλά πολύ λίγα ελληνικά. Έχει 1 παιδί, αγόρι.

'Από το χωριό έφυγε στα 1919 τόν Σεπτέμβρη. Τόν έστειλαν εξορία στο Διαμπεκίρ, και από εκεί ήρθε στην 'Ελλάδα χωρίς να περάσει από το χωριό.

Στην πατρίδα του ήταν σπρωτρός, έκανε σύγχρονα και τόν κλητέρα στην Κοινότητα. Έδω είναι αγρότης.

Μένει στις Σέρρες όδης 'Αδραμητίου 7 'Αγία Σοφία.

Είναι πρόθυμος και καλός πληροφορητής, μαζί με τόν Καραϊβαζίδη στάθηκε από τούς πιό πολύτιμους πληροφορητές για το χωριό του. Οι άλλοι (θαμώνες τού Καφενείου τού Καραβαζίδη όπου δούλευα και μάξσα πληροφορητές και ύλικό) επικύρωσαν τίς πληροφορίες τού Γκερεμτζίκη και τού Καραβαζίδη. Δεν μπορώ να πώ ότι συνέβαλαν ούσιαστικά στη δουλειά μας. Γι' αυτό δέν έκανα γι' αυτούς προσωπικό, χωριστό δελτίο πληροφορητή.

Τόν Γκερεμτζίκη τόν γνώρισα στις Σέρρες στην αποστολή τού 1953.

1953

'Αναστάσιος Καραϊβαζίδης / 'Ασάκιοι

'Ο 'Αναστάσιος Καραϊβαζίδης γεννήθηκε στα 1891 στο 'Ασάκιοι (χωριό τής Βιθυνίας, κοντά στα Κιουπλιά· μεγάλα κέντρα τού Σογούτ και Βιλετζίκι).

Στο χωριό του μιλούσε μονάχα τούρκικα. Σήμερα όμως μιλά τόσο καλά ελληνικά πού δυσκολεύεσαι να πιστέψεις ότι κάποτε ήταν μονάχα τουρκόφωνος. Πρέπει να θεωρηθεί πάντως ένας τέλειος δίγλωσσος.

Η γυναίκα του είναι κι αυτή από το 'Ασάκιοι, αλλά δέν ξέρει καθόλου ελληνικά, σάν τίς περισσότερες άλλωστε συμπατριώτισσές της πού έμειναν ως σήμερα τουρκόφωνες.

'Ο 'Αναστάσιος Καραϊβαζίδης έφυγε από το χωριό στα 1919 τόν Σεπτέμβρη, έπηγε εξορία στο Διαμπεκίρ και από κεί ήρθε στην 'Ελλάδα, τó χωριό δέν τó ξαναείδε.

Στο χωριό ήταν σπρωτρός, έδω (στις Σέρρες) έχει καφενείο. Δέ φαίνεται να νοσταλγει τήν πατρίδα, ή ζωή είναι δύσκολη και έδω και εκεί μού λέει χαρακτηριστικά.

Μολονότι έφυγε νέος άρκετά από τó χωριό, θυμάται πολλά πράγματα γιατί άκριβώς ένδιαφερόταν από μικρός όπως μού λέει για τήν «πατριδογνωσία». Φαίνεται ότι γύρισε πολύ τόν τόπο και ξέρει τίς φανερές και τίς κρυφές γωνίες του.

Γράμματα δέν πολυξέρει, έβγαλε λέει τó κοινοτικό δημοτικό σχολείο, γράφει πάντως μάλλον με δυσκολία.

Κάθεται Νικομηθείας 1, 'Αγία Σοφία Σέρρες.

Τόν γνώρισα στην αποστολή τού 1953.

1953